

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

**Qo'qon DPI.
ILMIY
XABARLAR.**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
Кокандский ГПИ.**

QO'QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

**Qo'qon DPI.
ILMIY XABARLAR.
2020- yildan nashr etiladi.
Yilda 4 marta chiqadi.**

**1 (5)-2022
Mart**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК.
Кокандский ГПИ**

**издаётся с 2020 года
Выходит 4 раз в год**

УЎК 5/9(08)
КБК 72я5
Қ 99

MUASSIS:

QO'QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI

Qo'qon DPI.
ILMIY XABARLAR-
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК.
Кокандский ГПИ.

Jurnal bir yilda to'rt marta
chop etiladi.

O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti
Administratsiyasi
huzuridagi Axborot va
ommaviy kommunikatsiya
agentligida 2020- yil
9 - iyulda 1085 raqam bilan
ro'yxatga olingan.

Jurnaldan maqola ko'chirib
bosilganda, manba
ko'rsatilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi:

2021- yil 5 -may
Qog'oz bichimi: 60x84 1/8
Ofset bosma, Ofset
qog'oz.

Adadi: 100 nusxa
Buyurma № 149

Nashr uchun mas'ul:
V.Karimova, filologiya
fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD)

Muqova dizayni va original
maket Qo'qon DPI
tahririyat - nashriyot
bo'limida tayyorlangan.
"Poliraf Super Servis"
MCHJ bosxonasida chop
etiladi.

Manzil: Farg'ona shahar,
Aviasozlar ko'chasi 2-uy.
"Qo'qon DPI. Ilmiy
xabarlar" ilmiy jurnali OAK
Rayosatining 2021- yil
31- martdagi qarori bilan
OAK ilmiy nashrlar
ro'yxatiga kimyo,
biologiya, filologiya, tarix
fan tarmoqlari bo'yicha
milliy nashrlar sifatida
kiritilgan.

Tahririyat manzili: 150700,
Qo'qon shahar, Turon
ko'chasi, 23-uy.
Tel.: (0373) 542-38-38.
Сайт: www. kspi. uz
journal.kspi.uz

ISBN: 978-9943-7182-7-2

"CLASSIC"
nashriyoti 2021

BOSH MUHARRIR:

D. Sh. Xodjayeva- filologiya fanlari nomzodi, dotsent
Mas'ul muharrir:

N.S.Jo'rayev, psixologiya fanlari nomzodi, dotsent
Mas'ul muharrir yordamchisi:

O.Y.To'xtasinova, filologiya fanlari nomzodi, dotsent
Tahrir kengashi:

ANIQ VA TABIIY FANLAR:

Sh.Farmonov
Sh.Namozov
S.Rashidova
I.Asqarov
V.Xo'jayev
Sh.Abdullayev
I.Abdug'ofurov
S.Aripova
D.Altiboyeva
I.Eshmetov
A.Ibragimov
N.Vohidova
G'.Ochilov
R.Rasulov
B.Samatov
D.Akbarov
M.Rahmatullayev
V.Isaqov
B.Kamolov
G'.Abdullayev
A.Batashov
H.Xonboboev

N.Karimov
A.S.Sagdullayev
O.Akimova
V.Borisova
I.Artyushkov
N.Mahmudov
M.Rasulova
Sh.Iskandarova
A.Qosimov
A.Sabirdinov
D.Nabiyeva
O.Bozorov
N.Uluqov
H.Usmanova
M.Umarxo'jayev
D.Quronov
A.Ziyayev
D.Jamoliddinova
Z.Qobilova
M.Rasulova
S.Mo'minov
O.Bozorov
G.Kislov
G.Abdullayev
T.Fayzullayev
A.Rasulov
R.Shamsiddonov
Z.Isomiddinov
X.Yunusova
O.Komilov
I.Yo'ldashev
T.Haydarov
N.Babayeva
Y.Dorjkin
N.Erkaboyeva
O'.Asqarova
Z.Azimova
V.Qodirov
A.Abdurashidov
A.Tolibjonov
M.Temirboyev
J.Azamov

O'zR FA akademigi
O'zR FA akademigi
O'zR FA akademigi
kimyo fanlari doktori, professor
kimyo fanlari doktori, professor
kimyo fanlari doktori, professor
kimyo fanlari doktori, professor
kimyo fanlari doktori, professor
kimyo fanlari doktori, professor (Qirgizston)
kimyo fanlari doktori, professor
kimyo fanlari doktori, professor
kimyo fanlari doktori (DSc)
kimyo fanlari nomzodi, dotsent
fizika-matematika fanlari doktori, professor
fizika-matematika fanlari doktori, professor
fizika-matematika fanlari doktori
fizika-matematika fanlari doktori
biologiya fanlari doktori, professor
geografiya fanlari doktori, professor
biologiya fanlari doktori
biologiya fanlari doktori
texnika fanlari nomzodi, dosent

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLAR:

O'zR FA akademigi
O'zR FA akademigi
filologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
filologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
filologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
filologiya fanlari doktori, professor
filologiya fanlari doktori, professor
filologiya fanlari doktori, professor
filologiya fanlari doktori, professor
filologiya fanlari doktori, professor
filologiya fanlari doktori, professor
filologiya fanlari doktori, professor
filologiya fanlari doktori, professor
filologiya fanlari doktori (DSc)
filologiya fanlari doktori (DSc)
filologiya fanlari doktori (DSc)
filologiya fanlari doktori (DSc)
filologiya fanlari nomzodi, dotsent
filologiya fanlari nomzodi
falsafa fanlari doktori, professor (Rossiya)
falsafa fanlari doktori, professor
siyosat fanlari doktori, professor
tarix fanlari doktori, professor
tarix fanlari doktori, professor
tarix fanlari doktori, professor
tarix fanlari doktori, professor
tarix fanlari doktori, dotsent
tarix fanlari nomzodi
iqtisod fanlari doktori, professor
iqtisod fanlari nomzodi, dotsent
pedagogika fanlari doktori, professor (Rossiya)
pedagogika fanlari doktori, dotsent
pedagogika fanlari doktori, dotsent
pedagogika fanlari doktori, dotsent
pedagogika fanlari doktori, dotsent
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
pedagogika fanlari nomzodi, dotsent
falsafa fanlari nomzodi
yuridika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

MUNDARIJA

ANIQ VA TABIIY FANLAR

KIMYO, BIOLOGIYA

1.	I.R.ASQAROV, N.B.ATAKULOVA Limon mevasining kimyoviy tarkibi va shifobaxsh xossalari	7
2.	O.E.ZIYADULLAYEV, S.S.ABDURAHMANOVA, G.Q.OTAMUHAMEDOVA, S.B.SAMATOV, O.E.BOYTEMIROV Yuqori Aatsetilen spirtlari sintezi	12
3.	D.R.TOJIBOYEV, M.YU.ISAQOV, V.U.XO'JAYEV Ayrim o'simlik moylari yog' kislotalarining IQ va xromatomasspektroskopiya spektrolarining qiyosiy tahlili	18
4.	U.V. MUQIMJONOVA, M.YU. ISAQOV, N.T. XUJAYEVA Vigna sinensis, Phaselousayreus, Arachhis hypogaea dukkakli o'simliklar donlari va poyalaridagi elementar va organik tarkib tahlili	25
5.	F.N.JURAYEVA, A.B.ABDIKAMALOVA, I.D.ESHMETOV, M.M.MURATOV, G'M.OCHILOV Boyitilgan va modifikasiyalangan gil minerallarini termik tahlil qilish	30
6.	N.SH.AZIMOV, N.A.MIRZAYEVA, V.U.XO'JAYEV Codonopsis clematidea o'simligining ekstraktiv moddalarini standartlash va tovar sifatida sinflash	35
7.	SH.A.TURSUNOVA Tuproqni chuqur yumshatish natijasida suvo'tlarni profil bo'yicha taqsimlanishiga ta'siri	38
8.	J.M.QURBONOV, SH.J.Yusupov, Yu.N.Ahmadiyarova Meva va sabzavotlarning dielektrik o'tkazuvchanligini aniqlash	41
9.	N.I.FAYZULLAEV, J.M.KURBONOV, J.J.KURBONOV Nanokatalizator olish texnologiyasida "Navbaxor" bentonitining derivatografik tahlili	47
10.	H.B.КАДИРОВА, А.А.АБДУРАХИМОВ, Д.С.САЛИХАНОВА Физико-химические свойства пастообразных моющих средств, полученных на основе отходов производства	52
11.	Д.К.ХАНДАМОВА, Ш.П.НУРУЛЛАЕВ, Ғ.М.ОЧИЛОВ Бензол буғларини триметиламмонийли адсорбентга адсорбцияланиши	58
12.	M.O.FOZILOVA, N.A.MIRZAYEVA, A.I.SANOYEV, N.V.VALIYEV Kimyo faniga oid ayrim yangi atamalar	62
13.	SH.A.KULDASHEVA, I.L.AXMADJONOV, D.X.ABDURAHIMOV, I.D.EHSMETOV A.B. ABDIKAMALOVA, Ko'chma qum disperslarini mustahkamlashda yangi polimerlar-strukturantlar sintezi va ularning kolloid-kimyoviy xossalari	65
IJTIMOIIY - GUMANITAR FANLAR		TARIX
14.	J.Z.AXMEDOV O'zbekistonda arxeologik yodgorliklarni konservatsiya qilish, ta'mirlash va saqlash muammolari	70
15.	D.T.KURYAZOVA 1917-80 yillarda O'zbekiston muzeylarining shakllanish tarixi va faoliyati	75
16.	С.Ж.МИРЗАХАЛОВ Налоговые льготы при поддержке молодежного предпринимательства и их влияние на развитие отрасли (На примере областей Ферганской долины, 1991-2021 гг.)	81

17.	N.M.RADJABOVA V.V. Krestovskiy va D.N. Logofetlarning kitoblarida Buxorodagi musiqa va raqs san'ati haqida ma'lumotlar	87
18.	SH.YU.OXUNJONOVA Bozorlarning o'rnini xususida (1991-2020 yillarda Toshkent shahri bozorlari misolida)	91
ADABIYOTSHUNOSLIK		
19.	N.S.G'ULOMOVA Alisher Navoiyning "Badoye' ul-vasat" devonidagi g'azallarda she'riy san'atlar tahlili	94
20.	О.И.АБДУРАХМОНОВА Две копии источника	98
TILSHUNOSLIK		
21.	F.SHARIPOVA Pragmatik mazmun va uni badiiy tarjima matnlarida aks ettirish muammolari	100
22.	Sh.ISKANDAROVA, U.YOQUBBOYEVA Sarlavhalarning semantik-uslubiy xususiyatlari	105
23.	Sh.A.GANIYEVA O'zbek hikmatlarining lisoniy tahliliga doir	109
24.	D.XODJAYEVA, O.TO'XTASINOVA Lingvistik tipologiya	113
25.	U.MAXSUDOVA So'zning grammatik ma'nosi, konsept, kognitiv tuzilma va referent o'rtasidagi munosabatlarning funksional – semantik tahlili	117
26.	N.VALIYEVA, Z.N.ABDUSAMADOV Phraseological units with anthroponymic components in uzbek language, and their classification	121
27.	M.R.ERGASHEV Termin va terminologiya masalalari xususida	125
28.	SH.ISAKOVA, SH.XOTAMQULOVA Fransiz tilining dunyo tillariga ta'siri	127
29.	D.RAHMATULLAYEVA "Ilm-ma'rifat" semali lug'aviy birliklarning uslubiy xususiyatlari	130
30.	K.M.XAMIDOVA Исторические источники топонимии Ферганской долины и их изучение	133
31.	M.Xirojiddinova Rang bildiruvchi sifatlar va o'zbek etnografiyasi	137
32.	F.A.Ashurova Abdurauf Fitratning o'zbek tilining rivojlanishiga qo'shgan xissasi	141
33.	N.G.ALLAMBERGENOVA O'zbek va qoraqalpoq tillaridagi "nutq" ma'noli frazemalarning tuzilishiga ko'ra turlari	144
34.	D.A.KADIROVA Ingliz tilida maqtov konseptining nutq harakatida ifodalanishi	149
35.	Z.M.TUXTASINOVA Kognitiv tilshunoslik va lingvokontseptologiyada kontsept tushunchasining talqini	153
36.	H.IKROMOVA Практические аспекты использования эвфемизмов	159

PEDAGOGIKA

37. **D.X.MUXITDINOVA**
Использование цифровых технологий и сельскохозяйственных терминов в преподавании при обучении русскому языку 163
38. **N.M.BABAEVA**
Innovatsiya tushunchasi va uning pedagogikadagi muhim jihatlari 166
39. **D.X.MUXITDINOVA**
Ta'limda suisid holatlarini oldini olish va korreksiya qilish masalalari 171

ILMIY AXBOROT

ANIQ VA TABIIY FANLAR

KIMYO, BIOLOGIYA

1. **I.R.ASQAROV, N.A.RAZZAQOV**
Zirkning kimyoviy tarkibi asosida undan yangi oziq-ovqat qo'shilmalari olish 181
2. **Ш.О.ТУРАХОНОВ, Х.ИСАҚОВ, И.Р.АСҚАРОВ**
Анор мева пўстлоғи экстрактининг антиоксидант фаоллиги 184
3. **Х.В.ИСРАИЛОВА, А.М.ГАППАРОВ, Н.Т.ХУЖАЕВА**
Химическое исследование растения *convolvulus spinifer*, произрастающего в Узбекистане 187
4. **M.R.XOLIKULOV, G'.M.MANKAMOV**
Arsolquyruq (*Leonurus turkestanicus* V.Krecz. et Kuprian.) o'simligining muhim shifobaxsh va asalli ekanligi xususida 190
5. **G'.N.Jo'raqulov, A.A.Mamajonov, H.A.Musayev**
G'o'za o'simligida turichi va turlararo F₁ duragaylarda bitta ko'sakdagi paxta vaznini irsiylanishi 193

IJTIMOIIY – GUMANITAR FANLAR

ADABIYOTSHUNOSLIK

6. **O.J.HAMROYEVA**
Husayn Voiz Koshifiyning "Badoye' ul-afkor" asari tadqiqi 199
7. **Ш.Н.АМОНОВ**
О рукописи дивана Ахмада Табиби «Мунису-л-ушшак» 201
8. **F.ASHUROVA**
To'lepbergen Kaipbergenovning "narigi dunyoga, bobomga xatlar" badiasida ekologik muammolarning yoritilishi 204

TILSHUNOSLIK

9. **D.M.JAMOLIDDINOVA, SH.O.A'ZAMOVA**
Badiiy matnda tarixiy terminlarning poetik-estetik qimmatini 208
10. **Z.ISAQOV**
Mustaqil va yordamchi so'zlarning munosabat 211
11. **З.И.МИРЗАЮНУСОВА**
Передача фразеологизмов при переводе 214
12. **D.BURXANOVA**
Vertikal chiziq qarindoshlik atamalari tizimida giperonim xarakteridagi "avlod" atamasining suppletivdosh giponimlari haqida 217
13. **М.Ш.Шералиева**
Синонимическая парадигма адъективных фразеологических единиц русского языка 220
14. **A.SHAMSIDDINOVA**
Gazeta sarlavhalarining lingvistik xususiyatlari 224
15. **K.ORIPOVA**
Ingliz tilidagi antonimlarning strukturaviy jihatlari 228
16. **M.UBAYDULLAYEVA** 230

Gender va diskursga oid tadqiqotlarning rivojlanish tarixi

17. K.ISMOILOVA	Influence of words from the field of "it" on the uzbek language and its linguistic analysis	233
18. E.M.YUSUFALIYEV	Zamonaviy tilshunoslikda antroposentrik va lingvokulturologik paradigmalar	235
19. S.A.USMONOVA	Qo'qon" toponimining manbalarida yoritilishi	238
20. A.A.PARMONOV	Means of expressing irony in english	241
21. D.X.ZAKIROVA	Ayollar va erkaklar nutqi orasidagi farqli xususiyatlar	243
22. X.YU.OLIMOV	Normandlar davrida ingliz tilining rivojlanishi	246
23. A.A.ЛУТФУЛЛИНА	Имена собственные – онимы, как основной объект исследования ономастики	248
24. M.MAMADALIYEVA	Color metaphorization as a way of conceptualizing the picture of the world in linguoculturological research	251
25. M.RAJAROVA	Allegoriya haqida umumiy tushunchalar	254
26.		
		PEDAGOGIKA
27. C.A.АЛИМСАИДОВА	Учебные тексты как основа формирования устной и письменной речи учащихся	256
28. G.A.ISMOILOVA	Tabiatni asrash – umummilliy masaladir	259
29. Z.X.Masodiqova	Increasing the efficiency of teaching german language in higher education institutions	261
30. Z.G.XATAMOVA	Teaching vocabulary to young learners	265
31. S.R.OTAJONOVA	Talabalarni kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlashning metodik tizimi	267
32. D.AZIMOVA	Lesson plan analysis on speech acts	271
33. N.RAHMONOVA	English learners' listening comprehension difficulties in english language learning	274
34. G.OBIDOVA	Communicative approach and its effectiveness	277
35. N.Qodirova	Yozuvga o'rgatishning qiyinchiliklari	280

HUSAYN VOIZ KOSHIFIYNING "BADOYE' UL-AFKOR" ASARI TADQIQI

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ХУСЕЙНА ВАЙЗА КАШИФИ "БАДОЙЕ
УЛ-АФКОР"

RESEARCH OF HUSSEIN WAIZ KASHIFI'S WORK "BADOYE UL-AFKOR"

O.J.Hamroyeva- filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent,
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent DO'TAU

Annotatsiya: Husayn Voiz Koshifiyning "Badoye' ul-afkor" asari poetika ilmiy nazariy asoslari keltirilgan muhim manbalardan biridir. Maqolada "Badoye' ul-afkor"ning tarkibiy qismi va qilmi qofiyaga oid ilmiy-nazariy fikrlar tadqiq etiladi.

Kalit so'zlar: Poetika, risola, ilmi segona (Ilmlar uchligi), qofiya, hurufi qofiya (qofiya harflari), qofiya turlari

Аннотация: «Бадое ул-афкор» Хусейна Ваиза Кашифи - один из самых важных источников по теоретическим основам поэзии. В статье рассматриваются научно-теоретические взгляды на состав и рифму «Бадое ул-афкор».

Ключевые слова: Поэтика, памфлет, илми сегона (Троица наук), рифмовка, рифмующиеся буквы, виды рифмовки.

Annotation: Hussein Vaiz Kashifi's "Badoye ul-afkor" is one of the most important sources on the theoretical foundations of poetry. The article examines the scientific and theoretical views on the composition and rhyme of "Badoye ul-afkor".

Keywords: Poetics, pamphlet, ilmi segona (Trinity of Sciences), rhyme, letter rhyme (rhyming letters), types of rhyme

Mumtoz poetika ilmi nazariyasiga bag'ishlangan muhim manbalardan biri Husayn Voiz Koshifiyning "Badoye' ul-afkor fi sanoe' ul-ash'or" asaridir. Koshifiyning ushbu asari mumtoz poetikaning tarkibiy qismlaridan biri ilmi badi' tadqiqiga bag'ishlangan. Ilmi badi'ning aruz va qofiya bilan o'zaro bog'liq jihatlariga alohida e'tibor qaratilgan ushbu asar fors adabiyotining muhim manbalaridan biridir. Husayn Voiz Koshifiy o'zigacha yaratilgan arabiy va forsiy tildagi risolalar va ilmiy manbalar bilan chuqur tanishgan holda ushbu asarini yaratgan. XV asr Xurosondagi ilmiy muhit bu asarning yuzaga kelishiga zamin yaratib berdi. Mumtoz poetika ilmining bilimdoni Abdurahmon Jomiyning poetika ilmi tarkibiy qismlaridan bo'lmish aruz hamda qofiyaga oid "Risolai qofiya" va "Risolai aruz" asarlarining yaratishi, bu davr ilmiy muhiti yuqori pog'onada ekanligidan dalolat beradi. Alisher Navoiyning aruz vazni nazariyasiga bag'ishlangan "Mezon ul-avzon" asari esa turkiy tildagi ilmi aruz bag'ishlangan muhim manbalardan biridir. Husayn Voiz Koshifiyning "Badoye' ul-afkor fi sanoye' ul-ash'or" asari ham shu davrda yaratilgan

muhim manbalardan biri bo'lib, muallif asar so'zboshisida o'z risolasini Hirot shohi Sulton Husaynga taqdim qilganini ta'kidlaydi. Sulton Husaynni adolatli hukmdor sifatida ta'riflab, "Badoye' ul-afkor fi sanoye' ul-ash'or" uning e'tibori bilan yaratilganini ma'lum qiladi.

Mumtoz poetika ilmiga bag'ishlangan ushbu asarda mumtoz she'r nazariyasi borasida bahs yuritiladi. Adabiy tur va janrlar, ularning o'ziga xos xususiyati, badiiy san'atlar tavsifi asar mohiyatini belgilab bergan. Asar 1488-1489-yillar oraliqida yaratilgan. "Badoye' ul-afkor"ning matni olim R.Musulmonqulov tomonidan Moskvada e'lon qilingan. Ushbu nashrga asarning faksimel nusxasi ham ilova qilingan. Keyinchalik sharq mumtoz poetikasiga oid tadqiqoti uchun ushbu asarni alohida tadqiq etgan. Olimning "Persidsko-tadjikskaya klassicheskaya poetika" asarida "ilmi segona" tarkibiga kiruvchi aruz, qofiya va ilmi bade'ga oid X-XV asrlarga oid manbalar tadqiqot obyektiga aylantirilgan.

Husayn Voiz Koshifiy asar so'zboshisida ushbu asar mumtoz she'r ilmi, nazariyasi, janrlar, she'r qismlari, badiiy

san'atlar, qofiya ilmi haqidagi asar ekanligiga urg'u berib ketadi. Koshifiy she'rshunoslikda bu ilmning o'rni katta ekanligini alohida ta'kidlab, qofiya ilmi, unsurlar, harakatlar qofiya tizimining mukammal bo'lishiga zamin yaratishini alohida ta'kidlaydi. Koshifiy risolani yaratishda o'zigacha yaratilgan barcha ilmiy manbalar bilan tanish bo'lgan. Ularning uslubini davom ettirgan holda "Badoye' ul-afkor" asarini yaratgan. Garchi asarda ularning nomlari keltirilmagan bo'lsa-da, san'atlar ketma-ketligi, namunalar Koshifiyning mumtoz poetika ilmiga bag'ishlangan forsiy manbalar bilan tanish bo'lganligini ko'rsatadi.

"Badoye' ul-afkor" asari muqaddima, ikki bob va xotima qismdan iborat bo'lib, boblar ma'lum tartib asosida she'r qismlari, janrlari, badiiy san'atlar haqida ma'lumot beradi. Muqaddima 4 fasldan tarkib topgan. Koshifiy fasllarni taqdim qilishda o'ziga xos uslubga tayangan: har fasl so'ngida maxsus ikki qisimli "Nukta" va "Foyda" sarlavhasi ostida izoh qismni taqdim etgan. Dastlabki fasl "She'r ta'rifi" haqida bo'lib, she'rning o'ziga xos xususiyatlari, yozilish tartibi xususida batafsil ma'lumot beriladi. Ikkinchi fasl "She'r na'vlari" xususida bo'lib, Koshifiy umumiy xususiyatga ega bo'lgan she'r shakllarini bir nom ostida birlashtiradi. Uchinchi faslda "Dar bayoni aqsomi she'r" sarlavhasi bilan qofiya va shakl jihatidan bir umumiy xususiyatga ega she'r shakllari haqida ma'lumot beriladi.

Husayn Voiz Koshifiy asarning Xotima qismida qofiyaga oid ilmiy-nazariy qarashlarni taqdim etadi. Bu qismda g'azal va qasida janriga oid she'riy asarlar to'liq shaklda keltirilgan bo'lib, ba'zi o'rinlarda qasida va g'azal baytlari bilan tanishtirish asnosida qofiya harflari, harakatlari va qofiya ayblari xususida ma'lumot keltiriladi. Keltirilgan bu ma'lumotlarning aksariyati baytlar misolida tushuntiriladi. Koshifiy "Yakunlovchi qismning xulosalari" sarlavhasi ostida dastlab bir raqami ostida VII asrning mashhur notiqi Imom Hiraviydan qasida keltiriladi.

Ayo zi bahri tafohur myxadaroti sepehr,

Hamisha dar harami hurmate tu,
karda sujud!

Sabab vujud tu bud, ar na charh vorunkor

Nayofaridi xud Vojib-al vujud, vujud.

Undan so'ng qofiya harakatlari nomlarining barchasi aks etgan, mumtoz qofiyaga oid fors tilidagi risolalarning deyarli barchasida keltirilgan bayt taqdim qilinadi.

Rass-u ishbo-u, hazv-u tavjih ast;

Boz majro-yu bad azust nafoz.

Ma'lumki, qofiya ilmi nazariyasiga ko'ra qofiya harakatlari (oltita)sifatida rass, ishbo', hazv, tavjih, majro, nafoz keltiriladi. Ularning har biri qofiya harflari bilan yonma-yon joylashadi. "Badoye' ul-afkor"da bu harakatlar haqida, ularning o'rni va joylashuvi borasida batafsil ma'lumot keltirilmaydi. Asarning keyingi qismlarida g'azal, qasida, qit'a, ruboiy janriga oid she'riy parchalar to'liq holatda taqdim qilinadi. Bu she'riy asarning aksariyati Kamol Xo'jandiy qalamiga mansub bo'lib, Koshifiy Kamoliddin Xo'jandiyning badiiy jihatdan mukammal g'azal va qasidalarini tanlab olgan. Keyingi qismlarda qofiya ayblari keltiriladi. Ayni o'rinda Husayn Voiz Koshifiy bu sohaning etuk mutaxassisi sifatida qofiya harf va harakatlardagi ayblarni (ixtiloflar) arab va fors tili she'riyati asosida alohida izohlagan. Olim o'zigacha yaratilgan risolalardagi nazariy ma'lumotlarni qiyosiy o'rgangan. Qofiyadagi ixtiloflar xususida to'xtalganda, arab va fors adabiyotidagi farqli jihatlarni ko'rsatadi. Qofiya nazariyasi oid fors tilidagi muhim manbalardan biri Shamsiddin Qays Roziyning "Al-mo'jam" asariga murojaat qiladi. "Badoye' ul-afkor"dagi nazariy qarashlarning tamal toshi sifatida "Al-mo'jam"dagi ma'lumotlarga tayanadi.

Arab she'rlarida esa majro o'rtasidagi farq iqvo deyiladi. Fors shariatida majro o'rtasidagi tafovut ko'proq uchraydi. Iqvo mohiyatan ipning burilishidir. Va hable muqavviy (kuchaytiruvchi ip) deb shunday arqonga aytadilarki, uning burilishi sust va zaif boladi; hazv yo tavjih harakatidagi farqli holat qofiyada kelganda, unga iqvo deyiladi. Koshifiy qofiya ayblarini amaliy jihatdan baytlar misolida tushuntiradi.

Az gussai hijroni tu dil pur doram;
Payvsta, az on dida ba xun tar doram.

Baytdagi "doram" so'zi radif, "pur - tar" so'zlari o'zaro qofiyadosh so'zlar sanaladi. Qofiyadosh so'zlar tarkibidagi "r" undoshi raviy sanalsa, raviydan oldingi harakat hazv sanaladi. E'tibor qilinsa, raviydan oldingi tovushlar turlicha. Bu holat qofiya ilmida kamchilik – ayb sifatida e'tirof etilib, iqvo nomi bilan yuritiladi.

Koshifiy "Badoye' ul-afkor" asarida arab va fors she'riyatidagi mumtoz qofiyaga bo'lgan munosabatlardagi farqli jihatlarni ham ko'rsatib o'tadi. Xususan, qofiya ayblaridan biri sinod haqida ma'lumot berish chog'ida ayni holat ko'zga tashlanadi. Sinod arab sheriyyatida hazv va ta'sisning ixtiloflidir. Fors she'riyatida esa ridfning ixtiloflidir.

Kuni noxush, ba mo bar zindagoniy,

Agar az mo dame duri guziniy.

Baytdagi qofiyadosh so'zlarga e'tibor berilsa, raviy sifatida n tovushi olinsa, raviydan oldin joylashgan "i - o" unlilari - cho'ziq unli ridf sanaladi. Koshifiy ayni baytdagi ridfdagi ixtilof sifatida fors she'riyatidan namuna keltiradi. Va qofiya ayblari o'rtasida sinodning (ridflar o'rtasidagi ixtilof) bo'lishi xunuk ekanligi ta'kidlaydi. Chunki qofiya ayblarining aksariyatida qofiya harakatlari ixtilofga uchrasa, sinodda qofiya harfi ixtilofga uchraydi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Husayn Voiz Koshifiyning "Badoye' ul-afkor" asari mumtoz poetika ilmiga bag'ishlangan muhim manbalardan biridir. Risola tarkibidagi ilmi qofiyaga oid ilmiy-nazariy fikrlar mumtoz matnni to'g'ri sharhlash va tushunishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmon Jomiy. Risolai qofiyai Mulla Jomiy. Kalkutta, 1867.
2. Voxid Tabrizi. Djami muxtasar. Kriticheskiy tekst, per. I primech. A. Ye Bertel'sa. – M.: Nauka, 1959.
1. Kamal ad-din Xusayn Va-iz Kashifi. Badai-al-afka- fi san-i al-ash'ar (Новые мысли о poeticheskom iskusstve) Izdanie teksta, predislovie, primechaniya i ukazateli R.Musul'mankulova. – M.: Nauka, 1977.
- Koshifiy Kamoluddin Husayn Voizi Sabzavoriy. Badoe'u-l-afkor fi sanoe'i-lash'or. Virosta va guzordai Mirchaloluddini Kazzoziy.-Tehron: Nashri markaz. 1369.– 387 s.
3. Shamsi Qaysi Roziy. Al-Mu'jam fi ma'oyiri ash'oru-l-ajam. - Dushanbe: Adib, 1991. - Sah. 161.
4. Shayx Ahmad Taroziy. Fununu-l-balog'a. - T.: Xazina, 1996.

AHMAD TABIBIY "MUNISU-L-USHSOQ" DEVONINING QO'LYOZMA NUSXASI HAQIDA

О РУКОПИСИ ДИВАНА АХМАДА ТАБИБИ «МУНИСУ-Л-УШШАК»

ABOUT THE MANUSCRIPT OF AHMAD TABIBI'S "MUNISU-L-USHSHAQ" DIVAN

Ш.Н.Амонов- ТГУУЯЛ имени Алишера Навои

Аннотация: Есть две рукописи «Мунису-л-ушшак» Ахмада Табиби. В данной статье представлена информация об экземпляре этого девана, который хранится под номером 6226.

Ключевые слова: Ахмад Табиби, рукопись, девон, «Мунису-л-ушшак», фонд, поэт, поэма, источник, текст

Annotation: There are two manuscripts of Ahmad Tabibi's "Munisu-l-ushshaq". This article provides information about the copy of this divan, which is stored under number 6226.

Keywords: Ahmad Tabibi, manuscript, divan, "Munisu-l-ushshaq", fund, poet, poem, source, text.